

O'ZBEK OILALARDA DESTRUKTIV MUNOSABATLARNI O'RGANISHNING METODIK TAHLILI

Sh.T.Kurbanova¹

Mas'ul muallif: Kurbanova Shaxodat Tashpulatovna, Qarshi Davlat universiteti tadqiqotchisi, Shaxrisabz davlat pedagogika instituti o'qituvchisi.

Accepted: 20 Avgust 2026
Published: 20 Avgust 2026

Copyright: © 2026 by the author(s). Licensee Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi.

Iqtibos uchun: Kurbanova, S. T. O'ZBEK OILALARDA DESTRUKTIV MUNOSABATLARNI O'RGANISHNING METODIK TAHLILI / S. T. Kurbanova // Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi. — 2026. — T. 8, № 1. — B. 168–171.

1. Qarshi Davlat universiteti tadqiqotchisi, Shaxrisabz davlat pedagogika instituti o'qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada oilalarda destruktiv munosabatlarni o'rganishning metodik tahlili masalasiga e'tibor qarailgan bo'lib unda zamonaviy psixologiyada oila, yosh va o'rta yosh oilalar hamda ularning ichki psixologik xususiyatlari oila mutaxassislari tomonidan o'rganilganligi shuningdek tadqiqot ishida shaxsning destruktiv xulq-atvor xususiyati sifatida baholanadigan manipulyativ munosabatlarning oilaviy munosabatlar destruktiviyasi bilan bog'liqligini o'rganishning amaliy jihatlari yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: yosh va o'rta yosh oila, zamonaviy psixologiyada oila, oilaviy munosabatlar, munosabatlar ochiqlik, yaqinlik, bir-biriga ishonch, yuqori darajadagi o'zaro hamdardlik, konstruktivlik, reflekslik, rollarni moslashuvchan, demokratik taqsimlash.

МЕТОДИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ИЗУЧЕНИЯ ДЕСТРУКТИВНЫХ ОТНОШЕНИЙ В УЗБЕКСКИХ СЕМЬЯХ

Аннотация. В данной статье рассматривается методологический анализ исследования деструктивных отношений в семьях молодого и среднего возраста. Подчеркивается тот факт, что в современной психологии семьи, семьи молодого и среднего возраста, и их внутренние психологические характеристики изучаются специалистами по семейной психологии, а также практические аспекты изучения взаимосвязи между манипулятивными отношениями, которые рассматриваются как деструктивная поведенческая черта индивида, и разрушением семейных отношений.

Ключевые слова: молодая и семья среднего возраста, семья в современной психологии, семейные отношения, отношения: открытость, близость, взаимное доверие, высокий уровень взаимной эмпатии, конструктивность, рефлексивность, гибкое, демократическое распределение ролей.

METHODOLOGICAL ANALYSIS OF THE STUDY OF DESTRUCTIVE RELATIONSHIPS IN UZBEK FAMILIES

Abstract. This article focuses on the methodological analysis of the study of destructive relationships in young and middle-aged families. It highlights the fact that in modern psychology, families, young and middle-aged families and their internal psychological characteristics have been studied by family specialists, as well as the practical aspects of studying the relationship between manipulative relationships, which are considered a destructive behavioral trait of an individual, and the destruction of family relationships.

Keywords: young and middle-aged family, family in modern psychology, family relationships, relationships: openness, closeness, mutual trust, high level of mutual empathy, constructiveness, reflexivity, flexible, democratic distribution of roles.

Psixologiya, sotsiologiya va boshqa soha mutaxassislari tomonidan bir necha o'n yillar davomida yosh oila olimlarning o'rganish ob'ekti bo'lishiga qaramasdan, uning umumiy qabul qilingan ta'rifi mavjud emas. Jumladan, sotsiologiyada tadqiqotchilar oilani ta'riflashda nikoh muddati, turmush qurganlarning yoshi chegarasi turli mezonlardan kelib chiqib yondoshadilar. Yosh va o'rta yosh oilalar hamda ularning ichki psixologik xususiyatlari oila mutaxassislari tomonidan o'rganilib, keng tahlil qilingan.

Rus psixologi V.V.Tixomirovaning fikricha, yosh oilalar – er-xotinlardan biri 30 yoshga to'lmagan, shuningdek, to'liq bo'lmagan oilalar nikohdan keyingi dastlabki uch yil ichida (bolalar tug'ilgan taqdirda – nikoh muddatini cheklamagan holda) onasi yoki otasi 30 yoshga to'lmagan bolalari bo'lgan oilalar kiritiladi [3, – C.118].

O'zbekistonlik psixologlar ham bu borada etakchi fikrlarni bayon etganlar. Jumladan, psixolog olim V.Karimova yosh oila deb, avvalo, er va xotinning ikkalasi ham 30 yoshdan oshmagan yoki oilaviy turmush kurish tajribasi 10 yildan oshmagan yoshlar oilasi nazarda tutiladi, deb ta'riflaganlar [4, – B.74].

Diagnostic so'rovlar yordamida turmush o'rtoqlar o'rtasidagi munosabatlarga malakali baho berishga imkon beradigan zarur ma'lumotlarni oladi, ular muloqot va munosabatlarning xususiyatlarini, turmush o'rtoqlarning shaxsiy xususiyatlarini, oilaviy bo'sh vaqtni o'tkazish usullarini, umumiy munosabatlarni ochib beradi. manfaatlar va

qadriyatlar, shuningdek, nikoh munosabatlarining axloqiy va psixologik asoslarini tushunishga imkon beradi.

Er-xotinlarda muloqot va munosabatlarning xususiyatlarini o'rganish usullari turmush o'rtoqlar o'rtasidagi muloqot oilaviy farovonlikning asosi bo'lib, juda muhim funktsiyani o'z ichiga oladi - bu insonga o'zi va yaqinlari uchun shaxsiy qulaylikni ta'minlashga yordam beradi. Muloqot eng muhim oilaviy rollardan birini - psixoterapevtik rollarni namoyon etishga imkon beradi.

Muvaffaqiyatli oilalarda turmush o'rtoqlar o'rtasidagi muloqot va munosabatlar ochiqlik, yaqinlik, bir-biriga ishonch, yuqori darajadagi o'zaro hamdardlik, konstruktivlik, reflekslik, rollarni moslashuvchan, demokratik taqsimlash bilan tavsiflanadi.

Tadqiqot ishimizda shaxsning destruktiv xulq-atvor xususiyati sifatida baholanadigan manipulyativ munosabatlarining oilaviy munosabatlar destruktiviyasi bilan bog'liqligini o'rganish maqsadida "Manipulyativ munosabat diagnostikasi (Bant shkalasi bo'yicha)" [footnoteRef:1] metodikasini qo'lladik. Ushbu metodika aynan shaxsning manipulyativ munosabatlarga moyilligini aniqlab berishga mo'ljallangan. Ushbu metodika bo'yicha respondentlarga 20 ta tasdiqlar keltirilgan blanka va ko'rsatma beriladi. [1:]

Metodika savolnomasiga: - ko'pchilik qo'pollikka qo'pollik bilan javob beradi; - eng zo'r odamlarning ba'zilari eng jirkanch illatlarga ega; - aksariyat odamlar majbur bo'lgandagina to'liq quvvat bilan ishlaydilar; - ko'pchilik qiyin vaziyatlarni engib o'tishni yoqtiradi; - jinoyatchilarning boshqa odamlardan eng katta farqi shundaki, ahmoqliklari tufayli, ular qo'lga tushishga imkon berishadi kabi tasdiqlar kiritilgan. Xukmlarga munosabat asosida respondentda manipulyatsion munosabat darajasi aniqlanadi. Jumladan, ba'zi kishilarda psixologik manipulyatsiyaning o'ziga xos xususiyati - o'zaro ta'sir va muloqotda sherigiga o'zini o'zi qadrlaydigan shaxs sifatida emas, balki o'ziga xos vosita sifatida munosabat qilib, undan foydalanish orqali, qoida tariqasida, manipulyatorning yashirin maqsadlariga erishiladi. Manipulyatorning manfaatlarini inobatga olmasdan, manipulyatsiya ob'ekti - uning irodasi va istaklari amalga oshirish orqali o'z ehtiyojlarini qondirish xos bo'ladi. Xuddi shunday holat shaxsning manipulyativ munosabatning o'rtacha ko'rsatkichi bevosita yuqoriga moyillik xosligini ko'rsatadi.

Metodika bo'yicha respondentlarga quyidagi mazmunda ko'rsatma beriladi: «Sizga taqdim etilgan tasdiqlarni diqqat bilan o'qing (tinglang). Barcha tasdiqlar uchun javob variantlari maxsus shaklda berilgan. Agar siz mazkur tasdiq haqiqat deb hisoblasangiz, o'zingiz va boshqa odamlar haqidagi fikringizga mos keladi deb hisoblasangiz, javoblar varaqida hukm soniga qarama-qarshi bo'lib, taklif qilingan shkaladan foydalanib, u bilan roziligingizni ko'rsating: 5 - deyarli har doim; 4 - tez-tez; 3 - ba'zan; 2 - ba'zan; 1 - juda kam xollarda.»

"Manipulyativ munosabat diagnostikasi (Bant shkalasi bo'yicha)" metodikasi natijalarni qayta ishlash va talqin qilishda respondentlarning to'plagan ballai umumlashtiriladi va 80 ball va undan ko'p - yuqori ko'rsatkich; 60-80 ball - yuqori tendentsiya bilan o'rtacha; 40-60 ball - pastlikka moyil bo'lgan o'rtacha ko'rsatkich; 40 ball yoki undan kam ball past ball hisoblanadi mezonlari bilan baholanadi.

Tadqiqot ishimizda qo'llanilgan yana bir metodika «Qo'llab-quvvatlanishga nisbatan motivatsiyani o'rganish metodikasi» hisoblanadi. Ma'lumki, insonning muhim ijtimoiy ehtiyojlaridan biri - bu uning o'ziga yaqin deb bilgan insonlarining qo'llab-quvvatlashi, rag'batiga kabilarga ega bo'lishi va ular tomonidan kutiladigan xatti-harakatlarni amalga oshirishga moyilligi ximoblanadi. Bu holat ayniqsa, o'zbeklarga xos bo'lib, qo'llab-quvvatlash motivatsiya oila a'zolarining o'zaro munosabatlarining ijobiy bo'lishida alohida o'rin tutadi. Albatta, yaqinlarning qo'llab-quvvatlashiga bo'lgan motivatsiya nafaqat oilaviy munosabatlarda ilqlikni keltirib chiqadi, balki insonning har qanday munosabatlar sistemasiga xosdir. Jumladan, yaqin insonlarning maqtovini eshitish, ulardan ma'lum rag'bat olish istagi xar bir yosh va jins vakillari, turmushning turli vaziyatlariga xosdir.

«Qo'llab-quvvatlanishga nisbatan motivatsiyani o'rganish» metodikasi dastlab amerikalik psixologlar D. Kraun va D. Marloular tomonidan 1960 va 1964 yillarda ishlab chiqilgan bo'lib, uning o'zbek muhitiga moslashtirilgan variantidan tadqiqotchilar asosan oila psixologiyasiga oid tadqiqotlarida foydalanganlar. Metodikaning o'zbekcha varianti 20 ta tasdiq fikrdan iborat. Tasdiqlarning har bir kalit javobga mos kelgan javoblar bir ball bilan baholanadi va natijalarni qayta ishlash jarayonida aynan kalitga mos kelgan javoblar miqdorini sanab chiqish bilan amalga oshiriladi. Jumladan, agar respondent tomonidan quyidagi savollarga "qa" deb javob berilgan bo'lsa: 1, 2, 3, 4, 5, 8, 11, 14, 15, 16, 20; va quyidagilarga "yo'q" deb javob berilgan bo'lsa: 6, 7, 9, 10, 13, 17, 18, 19 ularning har biri bir ball bilan baholanadi. Umumiy natija qo'llab-quvvatlangan motivlarning umumiy soni bilan belgilanadi va ularning qiymati 0 dan 20 gacha diapozonda joylashadi. Agar ko'rsatkich qanchalik yuqori bo'lsa, demak, qo'llab-quvvatlanishga nisbatan motivatsiyani shunchalik kuchli, ya'ni, respondent o'zaro muloqot jarayonida o'zgalarning unga nisbatan hayrihox bo'lishlari va qo'llab quvvatlashlarini istashi shunchalik yuqori bo'ladi degan xulosani beradi.

Bizning fikrimizga ko'ra «Qo'llab-quvvatlanishga nisbatan motivatsiyani o'rganish metodikasi» dan foydalanib oilaviy munosabatlar destruktiviyasi omillarini izohlashda, disfunktsional oila vakillarida bu kabi motivatsiya xususiyatlarni aniqlash imkonini beradi.

Mazkur metodika 20 ta tasdiqdan iborat bo'lib, respondentlarga "quyida keltirilgan fikrlarni diqqat bilan o'qib chiqib, agar ularning mazmuni Sizningcha to'g'ri va Sizdagi harakatlarga mos kelsa, «ha» deb, mos kelmasa «yo'q» deb belgilang" degan mazmunda ko'rsatma beriladi.

Darhaqiqat, metodika tarkibiga kiritilgan: - Biror yumushni yaxshi bajara olmasligimga ko'zim etgan sharoitlarda men uni bajarmay tashlab ketgan xollarim ham bo'lgan; - O'zgalarning muvaffaqiyatlariga biroz hasadim kelgan paytlarni ham eslayman; - Meni xadeb so'roq qilavergan odamlarni yoqtirmayman; - Mening fikrimga qarshi bo'lgan fikrni bayon etishganda, men bunga normal holat deb qarashga o'rganganman; - Ba'zan yo'q odamni yomonlagan, g'iybat qilgan paytim

bo'lgan kabi tasdiqlar kishining har qanday psixologik vaziyatlarga ijtimoiy munosabatini ifodalash bilan birga, uning boshqalarga munosabatini ham ifodalaydi. Bu esa kishining oilaviy munosabatlari xarakterini ham aniqlash imkonini beradi. Zero, Dj.Rotterning lokus nazorat haqidagi kontseptsiyasiga ko'ra ham kishi alohida munosabatlar yo'nalishiga qarab «eksternallik» va «internallik»ni o'ziga xos namoyon etsada, undagi «umumiy internallik» yoki «umumiy eksternallik» xususiyatlari ustun tip bo'lib qolaveradi.

1-jadval.

D.Kraun va D.Maroularning «Qollab-quvvatlanishga nisbatan motivatsiyani o'rganish metodikasi» ko'rsatkichlarining normal aqsimlanishga mosligi.

Shkalalar	Min.	Maks.	o'rt. qiymat	St. og'ish	Asim-metriya	Ekssess	Z	P
QQM	7,00	15,00	11,4953	1,57765	-,763	,729	4,357	,000**

Izoh: ***- $p < 0.001$

«Qollab-quvvatlanishga nisbatan motivatsiyani o'rganish metodikasi» shkalalarining statistik taqsimlanish ko'rsatkichlari kuzatadigan bo'lsak quyidagi holatlarni aniqladik, QQM shkalasi ($W=4,357$; $p < 0,001$) natijalar normal taqsimlanish qonuniga mos kelmasligi ma'lum bo'ldi.

Tadqiqot ishimizda qo'llanilgan navbatdagi metodika Yu.A.Baranovning «Nerv-psixik barqarorlikni baholash metodikasi» "Prognoz" anketasi hisoblanadi. Bilamizki, ko'pchilik holatlarda destruktiv munosabatlarning asosida shaxsning ayni paytdagi nerv psixik barqarorligi yotadi. Metodika aynan nerv-psixik beqarorlikka ega shaxslarni aniqlashga mo'ljallangan bo'lib, shaxsda nerv-psixik buzilishlar belgilarini aniqlash hamda ularning rivoji va inson xulq-atvorida namoyon bo'lishini baholash imkonini beradi. Mazkur metodikaga 84 ta savollar kiritilgan (Ilova№) bo'lib, respondentlardan ularga «Ha» yoki «Yo'q» tarzida javob berishlari so'raladi. Natijalar ballarda ifodalanadi va ular asosida Nerv-psixik beqarorlik darajasi haqida xulosa chiqariladi.

«Nerv-psixik barqarorlikni baholash metodikasi» "Prognoz" anketasi bo'yicha tadqiqot o'tkazishda bir vaqtda 20-25 nafar respondent qatnashsada, ularning har biriga qayd etish blanki taqdim etiladi. Mazkur metodika bo'yicha respodentlarga "Sizga 84 ta fikr-muloqadan iborat anketa taqdim etiladi. Ular bilan tanishib, "qa" yoki "Yo'q" javobidan qay biri sizni aniqroq tavsiflashini aniqlang. "qa" javob "Q", "Yo'q" javob "-" belgisi bilan qayd etish varaqasining tegishli savol rahamining katakchisiga belgilang. E'tiboringizni savol va javob rahamlari mos tushishiga qarating. Tez va mustahil harakat qiling. Barcha savollarga samimiy javob bering. Tekshiruv natijalari ovoza qilinmaydi. Agar savol tug'lsa, qo'l ko'taring. Topshiriqni bajarish vaqtida gaplashish mumkin emas." degan mazmunida ko'rsatma beriladi.

«Nerv-psixik barqarorlikni baholash metodikasi» "Prognoz" anketasi yuzasidan olingan tadqiqot ma'lumotlarini qayta ishlashda respondentlarning shkalalar bo'yicha to'rlagan ballar asosida tahlil qilinadi.

2. jadval

Yu.A.Baranovning «Nerv-psixik barqarorlikni baholash metodikasi» shkalalari

Shkalalar	Javoblar mazmuni	Fikr-mulohazalarning tartib rahami
Samimiylik shkalasi	"yo'q" (-)	1, 4, 6, 8, 9, 11, 15, 17, 18, 22, 25, 31, 34, 36, 43
Nerv-psiik barqarorlik shkalasi	"ha" (+) "yo'q" (-)	3, 5, 7, 10, 16, 20, 26, 27, 29, 32, 33, 35, 37, 40, 41, 42, 44, 45, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 56, 57, 59, 60, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 12, 13, 14, 19, 21, 23, 24, 28, 30, 38, 39, 46, 54, 55, 58, 61, 68

Agar respondent samimiylik shkalasi bo'yicha 10 balldan yuqori to'plangan bo'lsa, olingan ma'lumotlarni tahlil qilish uchun qo'llanilmaydi, balki suhbat o'tkazilib, bunday javobning sabablari aniqlanadi. Nerv-psixik beqarorlik shkalasi ko'rsatkichlari «+» va «-» javoblar yig'indisi hisoblanib, aniqlanadi va natijalar 10 ballik shkala asosida baholanadi (Jadval №3).

3- jadval

Yu.A.Baranovning «Nerv-psixik barqarorlikni baholash metodikasi» ko'rsatkichlarini baholash.

Javoblar yig'indisi	10 ballik shkala bo'yicha baholangan natijalar	Nerv-psixik beqarorlik darajasi	Prognoz
5 va undan past ballar6 ball	109	1 – yuqori Nerv-psixik beqarorlik	yaxshi
7-8 ball9-10 ball11-13 ball	876	2 – Nerv-psixik beqarorlikning o'rta darajasi	yaxshi
14-17 ball18-22 ball23-28 ball	543	3 –qoniqarli Nerv-psixik beqarorlikPast Nerv-psixik beqarorlik	yaxshiPrognoz noaniq
29-32 ball33 va undan yuqori	21	4 –qoniqarsiz Nerv-psixik	yomon

Javoblar yig'indisi	10 ballik shkala bo'yicha baholangan natijalar	Nerv-psixik beqarorlik darajasi	Prognoz
ballar		beqarorlik	

Demak, metodika natijalariga ko'ra 1 va 2 mezonga mos ball to'plagan respondentlarni nerv-psixik beqarorlik guruhiga kiritish mumkin (ya'ni 20 balddan yuqori). 3 va 4 mezonga mos ball to'plagan respondentlarni (23-28) chegara daraja deb hisoblab, bu ko'rsatkich murakkab hayotiy vaziyatlarda, noqulay adaptatsion jarayonlar rivojida nerv-psixik beqarorlik yuzaga kelish xavfi mavjudligidan dalolat berishini ta'kidlash mumkin.

Shuningdek, metodika natijalarini individul tahlil qilish shaxsning turli ekstremal psixologik vaziyatlarda aqliy faoliyatning engil, o'rtacha va yuqori darajada buzilishi, noto'g'ri xatti-harakatlar, o'zini o'zi qadrlash va (yoki) atrofdagi voqelikni idrok etish bilan birga bo'lishi mumkinligi kabilar bilan tavsiflanishi mumkin bo'lgan, xuddi shunday quqim ruhiy va jismoniy stress ostida ruhiy kasalliklarga moyillik bilan tavsiflanadigan holatlar haqida xulosalar chiqarish imkoni mavjud.

Tadqiqot ishimizda qo'llanilgan asosiy metodikalardan yana biri D.Olsonning "Oila tipini o'rganish so'rovnoma" hisoblanadi. Mazkur so'rovnoma 20 ta savoldan tuzilgan bo'lib, sinaluvchilarning oilasini baholash xususiyatiga ko'ra uchta tipi aniqlanadi. Bular: funktsional, yarim funktsional va disfunktsional oilalar hisoblanadi. Mazkur metodika D.Olsonning ikki mezonni – uyg'unlik va moslashuvchanlikni o'z ichiga olgan diagnostik modeliga ko'ra, oilaviy tizimlarning 16 turini ajratishga asoslaniladi. Ulardan to'rttasi muvozanatli yoki funktsional, sakkiztasi o'rtacha muvozanatli yoki yarim funktsional va yana to'rttasi muvozanatsiz yoki disfunktsional. Biz tadqiqotimiz maqsadidan kelib chiqib, mazkur metodika natijalarini umumlashtirgan xolda oilani uchta tipga ajratib tahlil qilishga qaror qildik va uning natijalarini baholashga qo'shimcha, ya'ni respondentlarning natijalarini umumlashgan xolda baholash mezonini ishlab chiqdik.

Natijalarni talqin qilish: Respondentlar savolnomaga quyidagi 5 ta mezon bo'yicha javob beradilar: 1.Deyarli xech qachon; 2.Kamdan kam xollarda; 3.Ba'zida; 4. Ttez tez; 5. Deyarli har doim.

Javoblarni baholashda 1 javobga - 1 ball; 2 javobga - 2 ball; 3 javobga - 3 ball; 4 javobga - 4 ball; 5 javobga - 5 ball bilan baholanadi.

Baholash me'zoni:

45 ballgacha "Disfunktsional oila";

46-70 ballgacha "Yarim funktsional oila";

71 balddan yuqori "Funktsional oila"

Mazkur metodika bo'yicha dastlabki tadqiqotlarimizda uchta hududdan olingan respondentlarning savolnomaga bergan javoblari asosida tiplarga ajratdik va natija quyidagicha bo'ldi.

4-jadval.

D.Olson «Oila tipini o'rganish so'rovnoma» ning hududlar kesimida ko'rsatkichlari

Hududlar	Oila tipi		
	Funktsional	Yarim funktsional	Disfunktsional
Qashqadaryo	26,1%	46,6%	27,3%
Surxondaryo	28,7%	41,3%	30%
Buxoro	31,5%	40,3%	28,2%

Xulosa sifatida shuni ta'kidlaymizki, tadqiqot ishimizda yosh va o'rta yosh oilalarda oilaviy munosabatlar destruktiviyasida kognitiv psixoterapiyani qo'llash nazariyasi va amaliyoti mavzusini yoritish maqsadida biz tomonimizdan ishlab chiqilgan «Oilaviy munosabatlar destruktiviyasi omillari» nomli ijtimoiy-psixologik so'rovnoma kiritilgan har bir omilning tahlili natijasida oilaviy munosabatlar destruktiviyasida ularning o'rni va ta'sirini aniqlashga shuningdek, mazkur omillar bo'yicha hududiy tafovutlarni tahlil qilish imkonini berdi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- [1] Авесто: Тарихий-адабий ёдгорлик /А.Маҳкамов таржимаси. -Т.: Шарқ, 2001. - 383 б.
- [2] Алешина Ю.Е. Специфика психологического консультирования. //Вестник психосоциальной и коррекционно-реабилитационной работы. - М.,1994, - №1. - с. 22-33.
- [3] Акрамова Ф.А. Ўзбекистонда оилавий психологик хизматнинг ижтимоий-психологик муаммолари.: Психол. фан. док. (DSc) ... дис.: 19.00.05. – Т.: ТДПУ, 2022.
- [4] Каримова В.М. Ижтимоий психология. Дарслик. – Т.: Fan va texnologiya, 2012. – 172 б.
- [5] Каримова В.М. Оилавий ҳаёт психологияси: Ўқув қўлланма. –Т.: Fan va texnologiyalar markazining bosmaxonasi, 2006. –142 б.
- [6] Тихомирова В.В. Социальное самочувствие и ценностные ориентации молодой семьи // Социол.исслед. 2010. №1. – С.118.
- [7] Fayziyeva M.X. Oila psixologiyasi : Darslik.- Qarshi "Nasaf" NMIU -2025.- 292 b.